

ІМПЕРАТИВ АГРАРНОЇ СКЛАДОВОЇ ВИБОРЧИХ ПРОГРАМ: ТЕОРЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ Й. А. ШУМПЕТЕРА Й УКРАЇНСЬКА ДІЙСНІСТЬ

Досліджено теоретичні погляди Й. А. Шумпетера на роль та обов'язковість виборчих програм та їх імперативну складову. Показано оцінку демократії як "ринку виборчих програм". На прикладі Партії Регіонів та її лідера В. Януковича показана еволюція аграрної частини виборчих програм, досліджено їх імперативність. Обґрунтовано заходи щодо посилення якості та імперативності виборчих програм. Стаття розвиває дослідження автора щодо моніторингу аграрних складових виборчих програм основних політичних сил України. Стаття подається до друку вперше.

Ключові слова: виборчі програми, аграрна політика, Партія регіонів.

Вступ. Сучасна влада - це прояв легального панування. Алегальне панування, як інституційна система, існує завдяки встановленим правилам, - стверджував Макс Вебер [3]. Виборчі програми є одним з важливих елементів виборчого та політичного процесу і практично та теоретично є правилами, яких обіцяють дотримуватися політичні сили. Тому виборчі програми, особливо - в частині економіки та господарювання, повинні мати значну долю імперативу. Як відомо, імператив (лат. *impe-rativus* - владний) - це владна або настійна вимога, обов'язковість і веління, встановлені добровільно або примусово. Виборчі програми, за Й. Шумпетером, повинні ґрунтуватися саме на добровільному імперативі - сприйнятті програми як обов'язкової до виконання. Адже, як зазначав цей геніальний економіст і соціолог, "...інформація та аргументація, що їх, власне, втовкмачують у людські голови, очевидно, працюють на певні політичні наміри. [18, с. 328]"

Метою цієї публікації є дослідження поглядів Шумпетера щодо економічного імперативу виборчих програм: і визначення стану цієї проблеми в українському виборчому процесі. У цій публікації ми досліджуватимемо лише ту частину виборчих програм, яка пов'язана з економікою і розвитком сільського господарства та села.

Зазначимо, що ця публікація є продовженням тривалого моніторингу аграрної складової передвиборчих програм основних політичних сил, що здійснюється з 1994 року. У ній ми наводимо програмні положення у компільованій формі, максимально наближеній до оригінального викладу на сайті ЦВК.

Постановка проблеми. Виборчі (передвиборчі) програми, з огляду на суть, визначену прикметником "виборчі", на перший погляд, мають короточасне призначення - окреслити позицію

політичної сили у період виборчого змагання. Насправді, за суспільною функцією, вони є програмним документом, що суттєво розвиває базові засади політики та іншої діяльності партії чи політичного блоку на більш тривалий період. Звичайно, виклад основних програмних цілей та завдань з усіх сторін суспільного життя у документі обсягом не більше семи тисяч восьмисот друківаних знаків, як цього вимагає законодавство про вибори, є доволі непростим завданням. Однак, напевно, можна сподіватись знайти там найважливіші та найактуальніші завдання, прагнення та цілі. Більше того, є підстави вважати, що усі положення виборчих програм мають облігаторний та імперативний характер, і партія, чи їх об'єднання, прийшовши до влади, буде впроваджувати саме проголошені програмні положення.

Огляд публікацій.

В Україні ще поступово формується практика галузевого та іншого аналізу виборчих програм. Однак, існуючі аналітичні та оглядові матеріали переважно містять загальну характеристику програм, подекуди відстежено виклад матеріалу та загальну динаміку. [11] Так, доволі повну характеристику виборчих програм політичних партій вміщено у довіднику, підготовлену під редакцією Г. Андрушака [4]. Економічну складову виборчих програм досліджено у виданні, підготовлену під орудою голови Спілки економістів України В. Оскольським [9]. Євроінтеграційні орієнтири та зусилля політичних програм відстежень у дисертаційній роботі С. Череватого. Подібними є публікації зарубіжних авторів. У європейських країнах виборчі програми є предметом старанних аналітичних досліджень. Нами також підготовлено декілька публікацій із зазначеної тематики. [5, 6, 7]

Матеріали дослідження.

Сучасні погляди на демократію суттєво змінились. Чимало нового до сприйняття демократії як своєрідної форми суспільного договору, неформальної угоди між виборцями та уповноваженими владними структурами вніс Й. Шумпетер. Згідно з концепцією Й. Шумпетера демократія - це "інституційний устрій для прийняття рішень, за якого до владних позицій приходять завдяки конкурентній боротьбі за голоси виборців" [17]. В цій, "ринковій" концепції демократії, на думку Г. Ашина, різні еліти виносять "на продаж" свої програми, а маси, "покупці", приймають або відкидають їх на виборах [1]. Фактично ми маємо справу з "демократичним елітизмом", при якому еліти, оформленні у політичні партії, немов би пропонують свої послуги населенню. Тому править не народ, а визначені ним групи політичної еліти. Як стверджує Шумпетер, "...демократія не означає і не може означати, що народ дійсно править у будь-якому очевидному значенні слів "народ" і "правити" [16, с. 352].

Еліти та їх оточення формують групи, найчастіше - оформлені у політичні партії, які погоджуються на спільні дії в політичній боротьбі за владу [18]. Й. Шумпетер відзначав, що під час виборчого процесу саме ці елітарні групи, оформлені у політичні сили, намагаються продавати виборцям свої програми, так само, як, наприклад, виробник автомобіля намагається продавати свою продукцію споживачам на ринку [16, с. 223].

Що ж таке виборча програма, яке її місце у цих домовленостях, торгах і змаганнях? Наскільки обов'язковими для політичної сили її власна виборча програма? Ці питання теж не оминав Й. Шумпетер. Він зазначав, що "жодна партія не може існувати без програми, яка містить обіцянки негайних вигод [16, с. 391]". Тому "будь-яка партія в будь-які часи бере на озброєння певні засади чи положення програми, й ці засади чи положення, мабуть, так само характеризують дану партію і сприяють її успіху, як якість товарів характеризує крамницю та сприяє її процвітанню". Такий ринковий, хоча можна стверджувати - дещо вульгаризований, опис має на меті підкреслити облігаторність виборчих програм: так само, як ми, купуючи певний товар, сподіваємось на його якість і відповідність, так і під час виборів, віддаючи свій голос, ми маємо право розраховувати на впровадження декларованих програм. Як бачимо, маємо всі ознаки певного суспільного договору, хоча й не закріпленого буквально, але доволі добре регламентованого виборчим правом.

Розглянемо обов'язковість та імперативність виборчих програм у частині економічних обіцянок

сільському господарству та селу, зроблені у передвиборчих програмах однієї з основних політичних сил України - Партією регіонів (ПР). Вибір обумовлений значним потенціалом, який отримала ця партія та її лідер під час останнього виборчого циклу. Фактично після 2009 року ПР та її тодішній лідер, теперішній Президент України, отримали усі повноваження та основні передумови для впровадження виборчих обіцянок.

Вступаючи у передвиборчі перегони на посаду Президента у 2004 році, лідер ПР В. Янукович декларував: "...гарантую, що кожний селянин - власник земельного паю, кожна сільська громада і кожне господарство будуть захищені від свавілля спритних ділків, які, порушуючи Закон, відбирають у селян землю, не віддають зароблене, перешкоджають вигідно реалізовувати їх власну продукцію". Він патетично заявляв: "Український селянин не буде наймитом! Хлібороб стане господарем на власній землі! [12]" Це, на нашу думку, можна було розглядати як своєрідний сигнал на підтримку приватного виробника у сільському господарстві - адже виразно акцентується пріоритет господаря перед найманим працівником.

У виборчій програмі ПР на виборах до Верховної ради України у 2006 році немає спеціального розділу, присвяченого розвитку сільського господарства та відродженню села. Однак партія вбачала за необхідне за три роки подвоїти державні інвестиції на розвиток агропромислового комплексу. А за допомогою застосування новітніх технологій і сучасної техніки передбачалось суттєво підвищити рівень сільськогосподарського виробництва, якість життя селян [8].

Розуміючи важливість регіонального розвитку, партія обіцяла відновити повноцінне регіональне самоврядування та втілити в життя програми соціально-економічного розвитку для кожного регіону[8].

Абсолютно несподівано у 2007 році відбулися позачергові вибори депутатів до Верховної Ради України. На ній Партія Регіонів у програмі "Стабільність і добробут" [13] у спеціальному розділі "Родюча земля - багаті селяни" передбачала:

- законодавчо запровадити ринок землі та довести орендну плату до розміру не менше 400 грн./га;
- завершити у 2008 році видачу державних актів на землю;
- за три роки подвоїти інвестиції у село та сільське господарство;
- створити Національну зернову біржу;
- створення у містах овочево-фруктових аукціонів.

Зведений аналіз імперативності аграрних складових виборчих програм
Партії регіонів та її лідера, 2004-2011 рр.

рік	Суб'єкт програми	Вик.	Зв'язок	
			"<"	">"
2004р.	В. Янукович			
	- захист власників паїв	-	-	-
	- селянин-господар;	-	-	-
2006р.	ПР			
	- подвоїти державні інвестиції у сільське господарство;	+/-	-	+
	- підвищення рівня сільськогосподарського виробництва;	+/-	+	-
	- поліпшити рівень життя селян;	-	-	-
2007р.	ПР			
	- законодавчо запровадити ринок землі та довести орендну плату до розміру не менше 400 грн./га;	-	+	+
	- завершити у 2008 році видачу державних актів на землю;	-	+	-
	- за три роки подвоїти інвестиції у село та сільське господарство;	+/-	+	-
	- створити Національну зернову біржу;	-	-	-
	- створення у містах овочево-фруктових аукціонів.	-	-	-
2009р.	В. Янукович			
	- навести лад у земельних відносинах;	-	+	+
	- юридичну гарантію захисту земельних паїв;	-	+	+
	- виплата державної дотації	+/-	+	+
	- здешевлення кредитів для інвесторів	+/-	-	-
2010-2014 рр.	В. Янукович, програма реформ**			
	- забезпечення передбачуваності регуляторної політики держави
	- удосконалення земельних відносин
	- удосконалення механізмів державної підтримки сільгоспвиробників			
	- підвищення ефективності державного управління.

Примітка: зв'язок "<" - з попередніми програмами, ">" - з наступними програмами; "+" - виконано або зв'язок є, "+/-" - частково, "-" - не виконано або зв'язку немає, ... - немає даних, документ позначений значком ** не є виборчою програмою

Джерело: власна розробка, 2011

У новій передвиборчій програмі на виборах Президента 2009 року [14] В. Янукович зберіг обіцянку навести лад у земельних відносинах і пропонує своєчасну виплату державних дотацій вітчизняним сільгоспвиробникам і компенсацію процентів за кредитами інвесторам сільськогосподарських проектів. Складова передвиборчої програми Віктора Януковича - національна програма відродження українського села. Вона передбачає:

- юридичну гарантію захисту земельних паїв;
- своєчасну виплату державних дотацій вітчизняним сільгоспвиробникам;
- компенсацію процентів за кредитами інвесторам сільськогосподарських проектів.

Однак уже в Програмі економічних реформ [10], що прийнята у розвиток попередньої виборчої програми, зазначено дещо інші, хоча за сутністю більш масштабні завдання:

- забезпечення передбачуваності

регуляторної політики держави;

- удосконалення земельних відносин;
- удосконалення механізмів державної підтримки сільгоспвиробників;
- підвищення ефективності державного управління.

Висновки. Проведений нами аналіз свідчить не лише про незначний рівень обов'язковості та імперативності виборчих програм, але й про їх незначну спадковість, послідовність і комплексність. Треба відзначити, що ці характеристики властиві всім політичним силам та лідерам України. Адже неважко побачити, що

майже всі виборчі програми практично не стосуються стратегічно важливих завдань і концепцій розвитку сільського господарств і села. Вони також не спрямовані на адаптацію теоретичних та емпіричних напрацювань Європейського Союзу в частині Спільної Аграрної Політики (САП) та Політики розвитку сільських територій (ПРСТ). Тому, на нашу думку, важливо дещо вдосконалити алгоритм підготовки, прийняття та вдосконалення економічних і галузевих складових виборчих програм політичних партій (див. Рис.1).

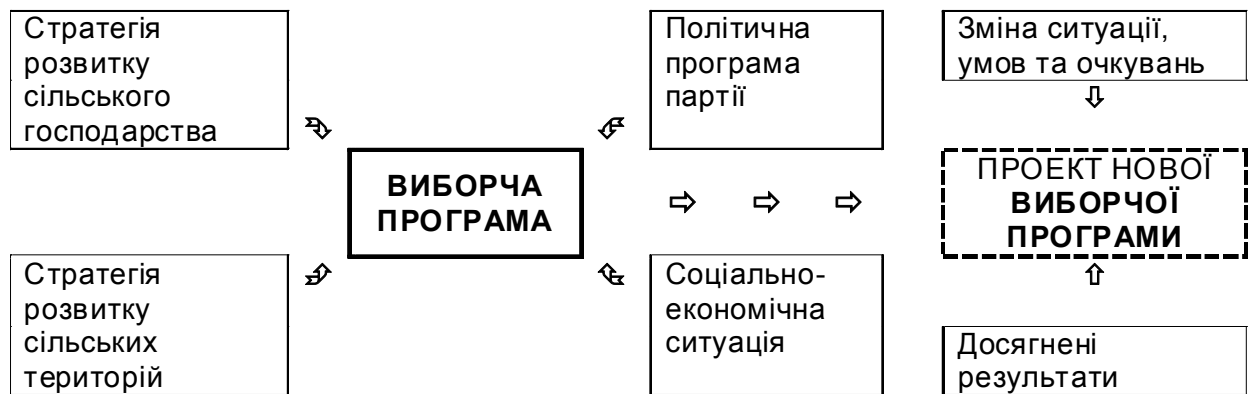

Рис.1. Алгоритм підготовки та вдосконалення економічних складових виборчих програм (власна розробка, 2011р.)

Запропоновані нами заходи та вдосконалення дозволять більше адаптувати виборчі програми до їх прямого інституційного призначення. Це відповідатиме не лише нагальним суспільним потребам, але й теоретичним положенням, розробленим Й. А. Шумпетером для розв'язання цієї складної проблеми. Очевидно, що роль та значення виборчих програм у майбутньому зростатиме, як і відповідальність політичних партій за їх втілення. Це сприятиме посиленню інституційної позиції виборчих норм, правил та регулювань. Очевидно, що система політичного устрою та боротьби все більше залежатиме від економіки. Це покличе до служіння цій справі нових людей. Адже, як стверджував З. Бжезінський, "Україні не бракує людей, що могли б стати провідниками і мають ними стати, окрім тих, хто були і вже є її лідерами [2]." Це неодмінно стимулюватиме науковий інтерес до напрацювань Й. Шумпетера в царині виборчих програм та їх економічного наповнення.

Список літератури

1. Ашин Г. К. Дискусии о структуре власти и структуре элит в США / Г. К. Ашин // Общественные науки и современность. - 2001. - № 1.
2. Бжезінський З. Затятий оптиміст / З. Бжезінський // День, 7 грудня 2010 року

3. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер ; пер. з нім. О. Погорілий. - К. : Основи, 1998. - 157 с.
4. Вибори 2002 : політичний компас виборця. Повна та точна інформація про партії та виборчі блоки, виборчі списки, передвиборчі програми / [упоряд. Г. Андрушак]. - К. : К.І.С., 2002.
5. Губені Ю. Е. Аграрне питання у виборчих програмах основних політичних партій: вибори до Верховної Ради України 2006 року / Ю. Е. Губені // Економіка АПК. - 2006. - № 6. - С. 19-24.
6. Губені Ю. Е. Аграрне питання у передвиборчих програмах основних політичних сил: позачергові вибори до Верховної Ради України 2007 року / Ю. Е. Губені // Економіка АПК. - 2007. - № 12. - С. 15-18.
7. Губені Ю. Е. Аграрна складова передвиборчих програм кандидатів на посаду Президента України в 2010 році / Ю. Е. Губені // Економіка АПК. - 2010. - № 11. - С. 161-166.
8. Добробут - народу, владу - регіонам : передвиборна програма Партії регіонів. - К., 2006.
9. Економіка України у передвиборних програмах партій і громадсько-політичних блоків : збірник передвиборчих програм партій і блоків (економічна частина) / Під заг. ред. В. В. Оскольського. - К. : СЕУ, 2006. - 128 с.
10. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава : програма економічних реформ України на 2010-2014 рр. - К. : КЕР при Президенту України, 2010.
11. Право вибору : політичні партії та блоки. - К. :

- Інститут посткомуністичного суспільства, 1998.
12. Працююча країна - надійне майбутнє : передвиборна програма кандидата на пост Президента України В. Ф. Януковича. - К., 2004
 13. Стабільність і добробут : передвиборча програма Партії регіонів. - К., 2007.
 14. Україна - для людей : передвиборча програма кандидата на пост Президента України Януковича В. Ф. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua>
 15. Череватий С. В. Євроінтеграційна перспектива України в програмних документах та практичній діяльності українських політичних партій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / С. В. Череватий. - К., 2011. - 16 с.
 16. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. Шумпетер ; пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука. - К. : Основи, 1995. - 328 с.
 17. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку / Й. Шумпетер. - М. : Прогрес, 1983. - 223 с.
 18. Sosnowska A. ?r?d?a trwa?o?ci s?abych partii politycznych w III Rzeczypospolitej / A. Sosnowska. - ??d?, 2005.
 19. Olszanski T. Ukrainski system partyjny / T. Olszanski. - W-wa : OSW, 2001

Аннотация

Юрій Губені

ИМПЕРАТИВ АГРАРНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Й. А. ШУМПЕТЕРА И УКРАИНСКАЯ ЭЛЕКТОРАЛЬНАЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ

Исследованы теоретические взгляды Й. А. Шумпетера на роль и обязательность избирательных программ и их императивную составляющую. Показана оценка демократии как "рынка избирательных программ". На примере Партии Регионов и ее лидера В. Януковича показана эволюция аграрной части избирательных программ, исследовано их императивность. Обоснованно мероприятия по усилению качества и императивности избирательных программ. Статья развивает предыдущие исследования автора относительно мониторинга аграрных составляющих избирательных программ основных политических сил Украины. Статья подается к печати впервые.

Ключевые слова: избирательные программы, аграрная политика, Партия регионов.

Summary

Yuriy Hubeni

IMPERATIVE OF AGRARIAN PART OF ELECTORAL PROGRAMS: THEORETICAL LOOKS OF J. A. SHUMPETER AND UKRAINIAN REALITY

In the article investigational theoretical looks of J. A. Shumpeter to the role and obligatoryness of the electoral programs and them imperative constituent. The estimation of democracy is rotined as to the "market of the electoral programs". On the example of Party of Regions and its leader V. Yanukovich the evolution of agrarian part of the electoral programs is rotined, investigational their imperativeness. Grounded measures on strengthening of quality and imperativeness of the electoral programs. The article develops research of author in relation to monitoring of agrarian constituents of the electoral programs of basic political forces of Ukraine. The article is given to the print first.

Key words: electoral programs, agrarian policy, Party of Regions.